

Sunday, July 01, 2012
12:44 PM

ხალიბების ნაკვალევს არ ეღალატების...

ქართველი საზოგადო მოღვაწისა და ლითონ-მცოდნის, პროფ. ფერდინანდ (ფრედი, ფილიმონ) თავადის თქმით, «ლითონმცოდნეობა ჩაისახა ჯერ კიდევ მაშინ, როცა ადამიანმა პირველად შეიძინა და განასხვავა ლითონი ქვებისაგან» [1, 8-9]. ლითონისა და ქვის გამომცნობთაგან კი, უცილობლად, ერთ-ერთი პირველი «ლითონმცოდნე» ქართველთა წინაპარიც უნდა ყოფილიყო. ამაზე მეტყველებს ჩვენი, როგორც ძირძველი კულტურული ქვეყნის, წიგნმცოდნეობით-პალეოგრაფიული და მეტალურგიული წარსული, თავად ქართული ენა (ქართველური ენების მონაცემები), რომელიც მსოფლიო ენებს შორის უმდიდრესი ლექსიკური მარაგითაა გამოირჩევა, ყოველივე ეს კი, ცხადია, განპირობებულია ქართველების წინაპრების სასოფლო-სამეურნეო, სულიერ-გონებრივი შემოქმედებითი ყოფითი, მეტალურგიული... საქმიანობით. ამას ცხადყოფს თუნდაც ძველი ქართველური ერთ-ერთი ტომის ხალიბების მეტალურგიული შემოქმედების დასახელებაც [იხ. 2, 160-163]. ლითონის დამუშავების თვალსაზრისით, დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე მრავლად არის დადასტურებული მეტალურგიის კერების არსებობა. ასეთი კერები აღმოჩნდა მდ. რიონის და მისი შენაკადების ხეობაში. აქ ნაპოვნია დიდადლი წიდეები და ლითონის სადნოები ღუმლების ფრაგმენტები, ასევე ბრინჯაოს სამოწათმოქმედო, სახელოსნო და სამონადირეო იარაღები. კოლხური რკინის მეტალურგიის (ძვ. წ. აღ. VI-IV სს.) არქეოლოგთა მიერ აღმოჩენილი მაშინდელი წაწარმი ინახება ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში [3, 86-87]. ამავე მუზეუმს დიდადლი არქეოლოგიური მასალა შესძინა 1963-1965 წლებში ქუთაისში არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ, რომელიც საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის და ქუთაისის მუზეუმის თანამონაწილეობით ჩატარდა (ექსპედიციის ხელმძღვანელი პროფ. ო. ლორთქიფანიძე), ქალაქშივე, მდ. რიონის მარჯვენა ნაპირზე – გაბაშვილის გორაზე ძ. წ. აღ. VIII-VII სს. ნამოსახლარში აღმოჩნდა ადრეანტიკური ხანის რკინის მეტალურგიის აყვავების დამადასტურებელი ძეგლები, რომელთა შორის განსაკუთრებით ფასეულია ლითონსადნოები ქურისათვის განკუთვნილი თიხის ბოლოდამწვარი საბერვლის საქშენი მიღები, ყალიბების ფრაგმენტები, რკინის ზოდები და წიდეები. ამ მასალებს ქუთაისში «ცაცხვების»

ქუჩაზე ადრე აღმოჩენილ რკინის თოხებთან ერთად, ისტორიული ქუთაისის საქალაქო ცხოვრების შესწავლის თვალსაზრისით, უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება [3, 30].

უხსოვარი დროიდანვე საქართველო (წინა-ქრისტიანული, წარმართული ხანა), როგორც დიდი წარსულის მქონე ქვეყანა (კულტურა, წიგნიერება თუ მეტალურგიული შემოქმედება...), დღემდე მსოფლიო სივციალისტთა ყურადღების ცენტრშია. ისტორიულად, არქეოლოგიურ აღმოჩენებზე დამყარებით, მეცნიერები ვარაუდობენ, რომ პალეოლითიდან მოყოლებული სამხრეთ-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში კულტურული ცხოვრება იყო ფეხმოკიდებული, ამ არეალში ძველი წელთაღრიცხვის II ათასწლეულის პირველ ნახევარში უკვე ლითონს ამუშავებდნენ [4, 21-22]. კერძოდ, სინოპის ადგილობრივი პირვანდელი მოსახლეობა (პირველწყაროების მიხედვით «არაბერძნულ-ეთნიკური ჯგუფები»), ძირითადად და არსებითად ხალიბებისაგან შედგებოდა, რომელთა ნახელავმა რკინის წაწარმაც პირველად მიიქცია ბერძენთა ყურადღება. ღირსსაცნობია ისიც, რომ ბერძენმა რკინას, ფოლადს იმ ხალხის სახელი უწოდეს, ვისი სახელიდანაც მათ იგი პირველად მიიღეს და გაიციეს. ძველი ანტიკური ავტორები (ჰეროდოტე და სხვ.) ხალიბებს, მოსხებს, ტიბარეებს, მაკრონებს, მოსინიკებს კაპადოკიად წოდებულ ტერიტორიაზე ასახელებენ. ყველა მათგანი, როგორც საყოველთაოდ აღიარებულია ქართველ და უცხოელ მეცნიერთა მიერ, ქართველური ტომები არიან.

ქართველები ტრადიციულად წარსულის ერთგულნი არიან. ამიტომაც გასაკვირი არ უნდა იყოს ძველი მეტალურგების ნაკვალევზე გავლებული ხნულის შედეგად აღმოცენებული ქართული მეტალურგიის კერა ქალაქი რუსთავი და მისი საამქროები, საამქროები და მარტენის ღუმლები. საკუთრივ ქართული ფოლადის მასიურმა წარმოებამაც არ დააყოვნა და XX საუკუნეში მსოფლიო რაკურსით ცნობადი გახდა – აქ გაღვივებული და დანთებული ცეცხლი ხომ პრომეთეს მითიდან ათასწლეუნი ხვეულებიდან იღებს სათავეს.

XIX საუკუნეში შვა მეოცე საუკუნე. ნიკო ნიკოლაძის ნაღვაწმა და მისმა ნაშეიერებმა გიორგი ნიკოლაძის, რუსუდან ნიკოლაძის, სახით, აგრეთვე პროფესორ ნიკოლოზ ქაშაკაშვილისა და სხვათა თაოსნობის ქართულმა მეტალურგიულმა მრეწვე-

ლობამ საკავშირო და მსოფლიო მასშტაბები შეიძინა.

სწორედ მათ მხრებზეა ამოზრდილი და მეტალურგიული „წიდიდან“ შობილი არაერთი „ლითონმცოდნეობითი ტერმინი“, რომლის საბოლოო სახემ ჯერ ხუთენოვან [5], შემდეგ კი ექვსენოვანი ლექსიკონების სახით იჩინა თავი. ეს უკანასკნელი პროექტი კი ახლახანს განხორციელდა. მისი ხულისამდგმელები სტუ-ს პროფესორები, ცნობილი მეტალურგი მეცნიერები ირაკლი და გურამ ქაშაკაშვილები (და მისი კოლეგები) არიან.

მაინც რა მოხდა ისეთი? იკითხავს ამ ვრცელი შესავლის შემდეგ დაინტერესებული მკითხველი.

მოხდა ის, რომ მსოფლიოში პირველად, ქართველ მეცნიერთა წამოწყებით, თანამონაწილეობითა და გულმოდგინე მეცადინეობით, „მეტალურგიულ სამყაროს“ მოველინა ლექსიკოგრაფიული ნაშრომი – „მეტალურგიული ტერმინების ლექსიკონი“ – სიტყვის კონის ორტომეული (თითოეული ტომი ათას გვერდს აღწევს: ტ. I – 904, ტ. II – 999, ფორმატი A-4, კომპაქტდისკითურთ). ორტომეულის ორივე ტომის ანოტაცია გვაშინებს, რომ იგი შეიცავს 18560 მეტალურგიულ ტერმინს ქართულ ენაზე, ახლავს შესატყვისები რუსულ, უკრაინულ, ინგლისურ, გერმანულ და ფრანგულ ენებზე. ამრიგად, ლექსიკონი ექვსენოვანია, მასში ჩართულია ზოგადტექნიკური ტერმინებიც მეტალურგიის მომიჯნავე დარგებიდან, ეძღვნება ცნობილი მეტალურგი პროფესორების, საქართველოში მძიმე მრეწველობის დარგის საწარმოების, ქართული ტექნიკური და მეტალურგიული ტერმინოლოგიის ფუძემდებლების გიორგი ნიკოლაძისა და ნიკოლოზ ქაშაკაშვილის 125 წლის იუბილეს [6].

ეს კი, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, პროფ. გურამ ქაშაკაშვილის თაოსნობითა და ხელმძღვანელობით განხორციელებული გრანდიოზული პროექტია, მისი სამეცნიერო-ლექსიკოგრაფიული ჯგუფის მიერ XX საუკუნის მიწურულს დაწყებული.

აღსანიშნავია ისიც, რომ ეს ლექსიკონი სხვა მსგავს გამოცემებთან შედარებით უფრო სრულყოფილი და, რაც მთავარია, ისტორიულია იმ მხრივაც, რომ მეტალურგიული ტერმინების პირველი ფიქსაცია მოხდა უკრაინულ ენაზე. სარეცენზიო ლექსიკონის ამ გამოცემაში დიდი და გამორჩეული წვლილი მიუძღვის უკრაინის მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ე. ო. პატონის სახელობის ელექტრომეტალების ინსტიტუტს და ამავე აკადემიის უკრაინულ ენობრივ-საინფორმაციო ფონდს, რომელმაც გამოსცა ამ ლექსიკონის ელექტრონული ვერსია. მეტიც: არა მარტო მათ, არამედ ასევე მადლობა ეთქმით დნეპროპეტროვსკის ო. გონჩარის სახელობის ნაციონალურ უნივერსიტეტსა და მეტალურგთა ნაციონალურ

აკადემიას, რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის ა. ა. ბაიკოვის სახელობის მეტალურგიისა და მასალათმცოდნეობის ინსტიტუტს, ფოლადისა და შენადნობების მოსკოვის უნივერსიტეტს, ი. პ. ბარდინის სახელობის შავი მეტალურგიის ცენტრალურ კვლევით ინსტიტუტს.

აღნიშვნის ღირსია ისიც, რომ საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის მეტალურგიული განხრის, ქართული, რუსული, უკრაინული, ინგლისური, გერმანული, ფრანგული ენების ყოფილი კათედრების მეცნიერ-თანამშრომლებმა, უკრაინელ და რუს კოლეგებთან ერთად, ექვსენოვანი ლექსიკონის შექმნისას გაწეული მრავალწლიანი ერთობლივი გულმოდგინე შრომით განამტკიცეს არა მარტო სხვადასხვა ქვეყანაში მოღვაწე კოლეგებს შორის მეცნიერული კავშირები, არამედ სამი მართლმადიდებელი ხალხისა და ქვეყნის – რუსეთის, უკრაინისა და საქართველოს მრავალსაუკუნოვანი, ღრმა, საიმედოდ ფესვგადმული მეგობრობაც.

და მაინც, საგანგებოდ უნდა გამოვყოთ ამ ექვსენოვანი ლექსიკონის მთავარი რედაქტორისა და გამომცემლის პიროვნული ღვაწლი, საქართველოს საინჟინრო, უკრაინის მეცნიერებათა და რუსეთის საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა აკადემიების წევრის, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორის გურამ ბენედიქტეს ძე ქაშაკაშვილის ძალისხმევა და რუდუნება, ორგანიზატორული და დიპლომატიური ნიჭი, დაუფხრომელი ახალგაზრდული შემართება, რომ არა ის, რომ არა მისი მრავალგზისი საქმიანი კომუნიკაცია-ვიზიტი რუსეთ-უკრაინის სამეცნიერო წრეებთან, ამ ქვეყნების მეტალურგ-კორიფეებთან, სარეცენზიო ლექსიკონს დიდხანს საგამოცემოდ სპონსორობა, სამეცნიერო დასტური (მანდატი) – ე. წ. „მწვანე გზა“ ვერ ექნებოდა.

და ბოლოს, ამ შესანიშნავი ორტომეულის გამოცემის სამეცნიერო-სარედაქციო საბჭოს, ბატონ გურამ ქაშაკაშვილთან ერთად, ამშვენებენ (თავიანთ სამეცნიერო დარგებში აღიარებული) ისეთი მეცნიერები, როგორიც არიან: თამაზ გამყრელიძე (თავმჯდომარე), არჩილ ფრანგიშვილი, ირაკლი ჟორდანია, ნუგზარ წერეთელი, ოლა მეტრეველი-როჟკო, ომარ მიქაძე, ვოლოდომირ შიროკოვი, სამეცნიერო-რედაქტორი ირაკლი ქაშაკაშვილი, აგრეთვე: ვ. არენსი, ვ. ბოიკო, მ. გასიკი, ს. გლაზიევი, ს. გრიშენკო, კ. კოსირევი, ო. კუზნეცოვი, ვ. მაზური, ბ. პატონი, ო. სოსკოვეცი, ვ. შახპაზოვი.

დასასრულს, ერთ პროფესიულ შენიშვნასურვილს გაუზიარებთ პატივცემულ კოლეგა-სპეციალისტებს: მიღწეულით არ უნდა დაგვამაყოფილდეთ, საჭიროა ახლა მეორე ეტაპზე გადასვლა, რაც გულისხმობს თითოეული ტერმინის სრულ განმარტებას სათანადო კონტექსტითურთ.

მადლიერების გრძნობით უნდა აღვნიშნოთ, რომ ჩვენი მეტალურგი-კოლეგები ღირსეულად ატარებენ წინაპარ კოლეგათა ტრადიციულ, პრო-

ფესიულ და მეცნიერულ ჩვევებს. ჩვენ ეჭვი არ გვუპარება მათ ახალ წარმართებაში. ხალიბების ნაკვალევს არ ეღალატების!

BADRI TSKHADADZE

DON'T ALTER THE FOOTSTEPS OF CHALYBES

Summary

This article deals with the six-language (Georgian-Ukrainian-Russian-German-English-French) "Dictionary of metallurgical terms" (two-volume book), that has been prepared and just recently published by the professors of GTU. The total number of dictionary units in it reaches 18560 terms. According to the author's conclusions, the up-to-date scientific-terminological and lexicographical searching of Georgian metallurgist scientists is the continuation of the work of ancestors, Georgian public persons and scientists (Niko, Iakob and Rusudan Nikoladze, Nikoloz Kashakashvili...), metal extraction and treatment, that springs from ancient Kartvelian epoch, it was a time, when the human for the first time had perceived and differed the metal from the stones; this is evidenced by the enlightened-paleogeographical and metallurgical past of our country, country of ancient culture, as well as by the Georgian language data, and metallurgical activity of one of the first Georgian tribes – the Chalybes.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ჯ. ხანთაძე, ლითონთა სამყაროში ფერდინანდ თავაძესთან, თბ., 2003
2. ბ. ცხადაძე, ტერმინოლოგიური ძიებანი (1. თავისთავად // მაუსი, 2. წიდა, წიტა, წიდოვანი). საქართველოს განათლების მეცნიერებათა აკადემიის (ჟურნალ «მოამბის» დამატება) და საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის შრომები. №11, თბ., 2008
3. მ. ნიკოლეიშვილი, განძი და საგანძური (ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმი), პირველი გამოცემა. გამომცემლობა «საბჭოთა საქართველო», ქუთაისის ფილიალი, 1986.
4. M. Максимова, Античные города юго-восточного Причерноморья, М., 1957
5. მეტალურგიის ტერმინოლოგიური ლექსიკონი (ქართულ-რუსულ-ინგლისურ-გერმანულ-ფრანგული), შეადგინა ტექნიკის მეცნიერებათა კანდიდატმა ომარ შურაძემ, პროფ. გ. ჯაშკაშვილის საერთო რედაქციით, «მეცნიერება», თბ., 1999
6. მეტალურგიული ტერმინების ლექსიკონი ორ ტომად (ქართულ-რუსულ-უკრაინულ-ინგლისურ-გერმანულ-ფრანგული), პროფ. გ. ჯაშკაშვილის საერთო რედაქციით. თბ., 2011

